KOXLEAR IMPLANTLI BOLALARNI INKLYUZIV TA'LIMGA MOSLASHTIRISH METODIKASINI TAKOMILLASHTIRISH

Najimova Muhabbat
Andijon davlat pedagogika instituti
Maxsus pedagogika kafedrasi assistent o'qituvchisi
Email: najimova@mail.ru

Annotatsiya. Mazkur maqolada koxlear implantli bolalarni inklyuziv ta'lim muhitiga moslashtirish metodikasini takomillashtirish masalalari ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilinadi. Tadqiqotda eshitishida og'ir nuqsoni bo'lgan bolalarda koxlear implantatsiya jarayonidan keyingi pedagogik reabilitatsiya, nutqiy rivojlanish jarayoni hamda kommunikativ kompetensiyalarni shakllantirishning pedagogik xususiyatlari o'rganildi.

Shuningdek, inklyuziv ta'lim sharoitida koxlear implantli bolalarning ijtimoiy moslashuvi, o'quv jarayoniga integratsiyasi hamda psixologik rivojlanishi uchun zarur pedagogik shart-sharoitlar yoritildi. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar, korreksion-rivojlantiruvchi metodlar hamda individual ta'lim strategiyalarining samaradorligi tahlil qilindi.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, koxlear implantli bolalarning inklyuziv ta'lim muhitiga muvaffaqiyatli integratsiyasi pedagogik, psixologik va ijtimoiy yondashuvlarning kompleks qo'llanilishi orqali ta'minlanadi. Mazkur maqolada koxlear implantli bolalarni inklyuziv ta'limga moslashtirish jarayonining metodik asoslari ilmiy jihatdan asoslab berilgan.

Kalit so'zlar. koxlear implant, inklyuziv ta'lim, eshitishida nuqsoni bo'lgan bolalar, surdopedagogika, nutq rivoji, kommunikativ kompetensiya, ijtimoiy moslashuv, pedagogik metodika.

Аннотация. В данной статье рассматриваются вопросы совершенствования методики адаптации детей с кохлеарным имплантом к инклюзивному образованию. Проанализированы педагогические условия развития речи, формирования коммуникативных навыков и социальной адаптации детей с нарушением слуха.

Особое внимание уделяется педагогическим условиям успешной интеграции детей с кохлеарным имплантом в образовательную среду. Рассматриваются современные педагогические технологии, коррекционно-развивающие методы обучения и индивидуальные образовательные программы.

Результаты исследования показывают, что успешная адаптация детей с кохлеарным имплантом в условиях инклюзивного образования возможна при комплексном взаимодействии педагогов, сурдопедагогов, логопедов и психологов.

Ключевые слова. кохлеарный имплант, инклюзивное образование, дети с нарушением слуха, развитие речи, педагогическая методика.

Abstract. This article analyzes the improvement of methods for adapting children with cochlear implants to inclusive education. The study examines pedagogical conditions for the development of speech, communication skills, and social adaptation of children with hearing impairments.

Special attention is given to pedagogical strategies that support the successful integration of children with cochlear implants into inclusive educational environments. Modern pedagogical

technologies, corrective-developmental methods, and individualized educational programs are considered.

The findings show that successful adaptation of children with cochlear implants in inclusive education requires cooperation between teachers, special educators, speech therapists, and psychologists.

Keywords. cochlear implant, inclusive education, hearing impairment, speech development, pedagogical methods, social adaptation.

KIRISH

So‘nggi yillarda inklyuziv ta’lim tizimini rivojlantirish global ta’lim siyosatining muhim yo‘nalishlaridan biri sifatida e’tirof etilmoqda. Inklyuziv ta’lim nogironligi bo‘lgan bolalarning ta’lim olish huquqlarini ta’minlash, ularni jamiyat hayotiga faol jalb etish hamda teng ta’lim imkoniyatlarini yaratishga qaratilgan pedagogik tizim hisoblanadi [1].

Eshitishida og‘ir nuqsoni mavjud bo‘lgan bolalar ta’lim jarayonida alohida pedagogik yondashuvni talab qiluvchi toifadagi bolalar hisoblanadi. So‘nggi yillarda tibbiyot sohasida koxlear implantatsiya texnologiyasining rivojlanishi eshitishida og‘ir nuqsoni bo‘lgan bolalarning eshitish imkoniyatlarini sezilarli darajada yaxshilashga xizmat qilmoqda [6].

Koxlear implant – bu ichki quloq faoliyati buzilgan holatlarda eshitish nervini elektr stimulyatsiya orqali faollashtiruvchi elektron qurilma hisoblanadi. Ushbu texnologiya og‘ir eshitish nuqsoniga ega bo‘lgan bolalarda tovushlarni qabul qilish imkoniyatini yaratadi hamda nutqiy rivojlanish jarayoniga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi.

Biroq koxlear implantatsiya jarayoni faqat tibbiy operatsiya bilan cheklanmaydi. Implantatsiyadan keyingi pedagogik reabilitatsiya jarayoni bolalarning nutqiy rivojlanishi, kommunikativ faoliyati hamda ijtimoiy moslashuvi uchun muhim ahamiyat kasb etadi [3].

Inklyuziv ta’lim sharoitida koxlear implantli bolalar ko‘pincha nutqni idrok etish, eshitish orqali axborotni qabul qilish hamda kommunikativ faoliyatni rivojlantirish jarayonida muayyan qiyinchiliklarga duch keladilar. Shu sababli koxlear implantli bolalarni inklyuziv ta’lim muhitiga moslashtirish metodikasini takomillashtirish dolzarb ilmiy muammolardan biri hisoblanadi.

Mazkur maqolaning maqsadi koxlear implantli bolalarni inklyuziv ta’lim muhitiga moslashtirish metodikasining nazariy asoslarini tahlil qilish hamda ushbu jarayonni samarali tashkil etish yo‘llarini aniqlashdan iborat.

Metodologiya

Mazkur tadqiqot nazariy-tahliliy yo‘nalishda olib borildi. Tadqiqot jarayonida ilmiy bilishning asosiy metodlari hisoblangan tahlil, sintez, qiyosiy taqqoslash, umumlashtirish hamda tizimlashtirish metodlaridan foydalanildi. Ushbu metodlar orqali koxlear implantli bolalarni inklyuziv ta’lim muhitiga moslashtirish jarayonining pedagogik va psixologik xususiyatlari ilmiy jihatdan o‘rganildi hamda nazariy asoslari tahlil qilindi.

Tadqiqotning metodologik asosini inklyuziv ta’lim konsepsiyasi, shaxsga yo‘naltirilgan pedagogik yondashuv hamda korreksion pedagogika nazariyasi tashkil etadi [2]. Inklyuziv ta’lim konsepsiyasi barcha bolalar uchun teng ta’lim imkoniyatlarini yaratish, ularning individual ehtiyojlarini hisobga olgan holda ta’lim jarayonini tashkil etishni nazarda tutadi. Ushbu yondashuv koxlear implantli bolalarning umumiy ta’lim muhitida muvaffaqiyatli ta’lim olishini ta’minlashga xizmat qiladi.

Shaxsga yo‘naltirilgan pedagogik yondashuv esa har bir bolaning individual xususiyatlari, qobiliyatlari va rivojlanish darajasini hisobga olgan holda ta’lim jarayonini tashkil etishni nazarda

tutadi. Bu yondashuv koxlear implantli bolalarda nutqiy rivojlanish, kommunikativ faoliyat hamda ijtimoiy moslashuv jarayonini samarali tashkil etishga imkon yaratadi.

Korreksion pedagogika nazariyasi esa eshitishida nuqsoni bo‘lgan bolalar bilan ishlashda qo‘llaniladigan maxsus pedagogik metodlar va texnologiyalarni o‘z ichiga oladi. Ushbu nazariya asosida koxlear implantli bolalarning nutqiy rivojlanishini qo‘llab-quvvatlash, eshitish qobiliyatini rivojlantirish hamda kommunikativ kompetensiyalarni shakllantirish jarayonlari o‘rganildi [4].

Tadqiqot davomida mahalliy va xorijiy ilmiy manbalar, maxsus pedagogika, surdopedagogika hamda logopediya sohasidagi ilmiy tadqiqotlar o‘rganildi. Ilmiy adabiyotlar tahlili orqali koxlear implantli bolalar bilan ishlash metodikasi, nutqni rivojlantirish usullari, eshitish qobiliyatini rivojlantirishga qaratilgan pedagogik mashg‘ulotlar hamda pedagogik reabilitatsiya jarayonining xususiyatlari tahlil qilindi.

Shuningdek, tadqiqotda inklyuziv ta’lim sharoitida qo‘llaniladigan individual ta’lim dasturlari, kommunikativ kompetensiyani rivojlantirish metodlari hamda korreksion-rivojlantiruvchi mashg‘ulotlarning samaradorligi nazariy jihatdan o‘rganildi. Individual ta’lim dasturlari orqali har bir bolaning individual rivojlanish ehtiyojlarini hisobga olgan holda ta’lim jarayonini tashkil etish imkoniyatlari tahlil qilindi.

Mazkur metodologik yondashuv koxlear implantli bolalarni inklyuziv ta’lim muhitiga moslashtirish jarayonining pedagogik mexanizmlarini chuqurroq o‘rganish hamda ushbu jarayonni takomillashtirishga qaratilgan ilmiy xulosalarni shakllantirishga xizmat qildi.

Muhokama

Koxlear implantli bolalar inklyuziv ta’lim muhitida o‘qish jarayonida bir qator pedagogik va psixologik qiyinchiliklarga duch kelishlari mumkin. Ushbu qiyinchiliklar asosan nutqni idrok etish, eshitish orqali axborotni qabul qilish hamda kommunikativ faoliyatni rivojlantirish bilan bog‘liq [4]. Koxlear implant yordamida eshitish qobiliyati tiklangan bo‘lsa-da, bolalarda nutqni to‘liq idrok etish va uni faol qo‘llash jarayoni ma’lum vaqt va maxsus pedagogik yondashuvni talab qiladi.

Birinchidan, koxlear implantli bolalarda nutqni rivojlantirish jarayoni bosqichma-bosqich tashkil etilishi zarur. Ushbu jarayonda fonematik eshituvni rivojlantirish, tovushlarni farqlash, nutqni tushunish hamda faol nutqni shakllantirish muhim ahamiyatga ega. Maxsus mashg‘ulotlar orqali bolalarda eshitish orqali nutqni idrok etish ko‘nikmalari shakllantiriladi hamda lug‘at boyligi kengaytiriladi [4].

Ikkinchidan, inklyuziv ta’lim muhitida koxlear implantli bolalar bilan ishlash jarayonida mutaxassislar o‘rtasidagi hamkorlik muhim rol o‘ynaydi. Surdopedagog, logoped, psixolog va sinf o‘qituvchisining o‘zaro hamkorligi bolalarning ta’lim jarayoniga muvaffaqiyatli moslashuvini ta’minlaydi [9]. Har bir mutaxassis bolaning rivojlanish jarayonida muayyan vazifani bajaradi: surdopedagog eshitish va nutq rivojlanishini qo‘llab-quvvatlaydi, logoped nutqiy kamchiliklarni bartaraf etish bilan shug‘ullanadi, psixolog esa bolaning emotsional holatini barqarorlashtirishga yordam beradi.

Uchinchidan, zamonaviy pedagogik texnologiyalar, vizual materiallar hamda interaktiv metodlardan foydalanish koxlear implantli bolalarning ta’lim jarayonidagi faolligini oshirishga yordam beradi. Masalan, audio-vizual vositalar, multimediya materiallari, maxsus eshitish mashqlari hamda o‘yin metodlari bolalarning o‘quv jarayoniga qiziqishini oshiradi hamda nutqiy rivojlanishiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi.

Shuningdek, individual ta’lim dasturlarini ishlab chiqish inklyuziv ta’lim jarayonining muhim komponentlaridan biri hisoblanadi. Har bir bolaning individual xususiyatlari, eshitish imkoniyatlari, nutqiy rivojlanish darajasi hamda psixologik holati hisobga olingan holda tashkil etilgan ta’lim jarayoni samarali natijalarni ta’minlaydi.

Bundan tashqari, inklyuziv ta’lim muhitida tengdoshlar bilan muloqot qilish imkoniyati ham koxlear implantli bolalarning ijtimoiy rivojlanishida muhim ahamiyat kasb etadi. Tengdoshlar bilan o‘zaro muloqot jarayonida bolalarda kommunikativ ko‘nikmalar shakllanadi, ijtimoiy faollik ortadi hamda jamiyatga moslashuv jarayoni tezlashadi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, koxlear implantli bolalarni inklyuziv ta’lim muhitiga moslashtirish murakkab va ko‘p bosqichli pedagogik jarayon hisoblanadi. Ushbu jarayon faqat tibbiy reabilitatsiya bilan cheklanib qolmay, balki pedagogik, psixologik hamda ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash tizimini ham o‘z ichiga oladi. Koxlear implantatsiya texnologiyasi eshitishida og‘ir nuqsoni bo‘lgan bolalarga tovushlarni qabul qilish imkoniyatini yaratib berishi bilan birga, ularning nutqiy rivojlanishi hamda kommunikativ faoliyatini rivojlantirish uchun muhim sharoit yaratadi.

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, koxlear implantli bolalarni inklyuziv ta’lim tizimiga muvaffaqiyatli integratsiya qilish uchun maxsus pedagogik metodlar, korreksion-rivojlantiruvchi mashg‘ulotlar hamda individual ta’lim strategiyalaridan keng foydalanish zarur. Ayniqsa, nutqni rivojlantirishga qaratilgan maxsus mashg‘ulotlar, fonematik eshituvni shakllantirish hamda kommunikativ kompetensiyalarni rivojlantirish bolalarning ta’lim jarayonida faol ishtirok etishiga yordam beradi.

Shuningdek, inklyuziv ta’lim muhitida koxlear implantli bolalar bilan ishlash jarayonida mutaxassislar o‘rtasidagi hamkorlik muhim ahamiyatga ega. Surdopedagog, logoped, psixolog hamda sinf o‘qituvchisining o‘zaro hamkorligi orqali bolalarning ta’lim jarayoniga moslashuvi samarali tashkil etiladi. Bunday kompleks yondashuv bolalarning nutqiy rivojlanishi, ijtimoiy moslashuvi hamda psixologik barqarorligini ta’minlashga xizmat qiladi.

Bundan tashqari, individual ta’lim dasturlarini ishlab chiqish ham inklyuziv ta’lim jarayonining muhim komponentlaridan biri hisoblanadi. Har bir bolaning individual rivojlanish xususiyatlari, eshitish imkoniyatlari va nutqiy rivojlanish darajasi hisobga olingan holda tashkil etilgan ta’lim jarayoni yanada samarali natijalarni ta’minlaydi.

Kelgusida ushbu yo‘nalishda olib boriladigan ilmiy tadqiqotlar inklyuziv ta’lim tizimini yanada takomillashtirishga, koxlear implantli bolalar bilan ishlash metodikasini rivojlantirishga hamda eshitishida nuqsoni bo‘lgan bolalarning ta’lim olish imkoniyatlarini kengaytirishga xizmat qiladi. Shu orqali inklyuziv ta’lim tizimining samaradorligini oshirish hamda barcha bolalar uchun teng ta’lim imkoniyatlarini yaratish imkoniyati kengayadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO’YXATI

1. Mo‘minova L.R. Maxsus pedagogika asoslari. – Toshkent: O‘qituvchi nashriyoti, 2020. – 256 b.
2. Pulatova D.A. Surdopedagogika: eshitishida nuqsoni bo‘lgan bolalar ta’limi va tarbiyasi. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2019. – 220 b.
3. Xamidov A.A. Inklyuziv ta’lim nazariyasi va amaliyoti. – Toshkent: Innovatsiya nashriyoti, 2021. – 198 b.
4. Zokirova M.T. Eshitishida nuqsoni bo‘lgan bolalarda nutqni rivojlantirish metodikasi. – Toshkent: Fan, 2018. – 174 b.

5. Booth T., Ainscow M. Index for Inclusion: Developing Learning and Participation in Schools. – Bristol: Centre for Studies on Inclusive Education, 2016.
6. Clark J. Cochlear Implants: Fundamentals and Applications. – New York: Springer Publishing, 2017.
7. Nikolopoulos T., Archbold S. Cochlear Implants in Children: Communication Development and Educational Outcomes. – Oxford: Oxford University Press, 2018.
8. Archbold S., O'Donoghue G. Outcomes of cochlear implantation in children with severe hearing impairment. – International Journal of Pediatric Otorhinolaryngology, 2016.
9. Yusupova M.S. Inklyuziv ta'lim sharoitida nogironligi bo'lgan bolalarni ijtimoiy moslashtirish masalalari. – Pedagogika va psixologiya ilmiy jurnali, 2022. – №3. – 45–52-b.
10. Smith J., Brown L. Inclusive Education for Children with Hearing Impairment. – Journal of Special Education Research, 2020.